

Tafsir Dergisi - Tafsir Journal

Cilt/Volume: 2, Sayı/Issue: 1 (Mayıs/ May 2022): 1-14

Kur'ân'ı Anlamada Metin Dışı (Psikolojik) Bağlam ve Schleiermacher Hermenötiği The Non-Linguistic/Non-Textual (Psychological) Context in Understanding the Qur'an and Schleiermacher Hermeneutics

Abdurrahman Kasapoğlu

Prof. Dr., İnönü Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim
Dalı

İnönü University / Faculty of Theology, Department of Tafsir
Malatya, Türkiye

e-mail: abdurrahman.kasapoglu@inonu.edu.tr

orcid. org/ 0000-0002-7807-5710

Makale Bilgisi/Article Information

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 10.12.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 15.02.2022

Yayın Tarihi/Pub Date: 30.05.2022

Atıf/Cite as

Kasapoğlu, Abdurrahman. Kur'ân'ı Anlamada Metin Dışı (Psikolojik) Bağlam ve
Schleiermacher Hermenötiği, Tafsir Dergisi 2/1 (Mayıs 2022), 1-14
Kasapoğlu, Abdurrahman. The Non-Textual (Psychological) Context and Schleiermacher's
Hermeneutics in Understanding the Qur'an, Tafsir Journal 2/1 (May 2022), 1-14

İntihal/Plagiarism

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi/This
article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.
Published by Tafsir Journal, Turkey. <http://www.tafsirdergisi.com/index.php/tafsir/index>
Bu eser Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

The Non-Linguistic/Non-Textual (Psychological) Context in Understanding the Qur'an and Schleiermacher Hermeneutics

Abstract

Since the discipline of *tafsir* primarily includes an interpretation activity, interpretation theories and approaches developed in our age are of interest to Qur'an researchers. This interest has prompted researchers to seek whether or not the Qur'an may be commented upon using these approaches to interpretation. Researchers of the Qur'an attempt to establish links between the new methods of interpretation and the methods of interpretation present in the *tafsir* tradition. They research the contributions that the new interpretation methods will be able to provide to understanding the Qur'an. For instance, the method of semantic analysis began to be evaluated for Qur'anic exegesis through Toshihiko Izutsu's studies. Text analyses associated with literary psychology were included in *tafsir* studies through Emîn el-Hûlî's style of literary/declarative exegesis. Recently, the attempt was made to evaluate Friedrich Daniel Schleiermacher's romantic/psychological hermeneutics in terms of Qur'anic exegesis. The practice of benefitting from knowledge about the environment of revelation with regard to understanding the Qur'an is associated with Schleiermacher hermeneutics. This research deliberates upon which dimension Schleiermacher hermeneutics was attempted to be correlated in Qur'anic exegesis and how this approach to interpretation may contribute to the understanding of the divine word. However, the research has revealed the risks that are able to form from performing Qur'anic exegesis using Schleiermacher hermeneutics. In hermeneutic interpretation, the psychology and psycho-social situations of the addressees in the conditions in which the revelation of the Qur'an was revealed, are taken into account as opposed to the psychology of the author. When looking at the information regarding the environment of revelation as the non linguistic context of the Qur'an, the reasons for revelation (*Asbab Al-Nuzul*), and even knowledge about Mecca and Medina, data containing information about the psychology and psychosocial conditions of the addressees of that time are seen to exist. These data are important elements that allow verses (*Ayahs*) to be interpreted accurately. As with every text, the text of the Qur'an is also closely associated with the psychological and psychosocial conditions of the society in which was revealed. The psychosocial condition of the society to which the divine text addresses has an important place in its formation process. For this reason, in order for the Qur'an to be understood correctly, it is necessary to analyze not only its text, but also the knowledge of the descent environment to which that text is related. The reasons for revelation (*Asbab Al-Nuzul*), come at the beginning of the data that provides information about the environment of the revelation of the verses (*Ayahs*). Some verses (*Ayahs*) were revealed depending on the events related to the people living in the environment of revelation or the question directed to the Prophet. The descent of some verses of the Qur'an depending on the reasons for revelation (*Asbab Al-Nuzul*), is closely related to the psychological and social conditions of the society living at that time. In order to understand the text of the Qur'an, it is necessary to know both its content and its psychological, social and cultural conditions. At the beginning of the sources that will provide this information are the narrations of reasons for revelation (*Asbab Al-Nuzul*). The narrations on the reasons for revelation (*Asbab Al-Nuzul*), help the *mufasssir* [interpreter of the Qur'an] understand the meanings of the verses (*Ayahs*). In Schleiermacher's hermeneutic approach, it is necessary to explore the psychology of the author in order to understand a text. It is impossible to apply this principle to the Qur'an and to investigate the psychology of Almighty Allah, the owner of divine speech. In place of investigating Allah's psychology, the psychological and psychosocial context of the circumstances in which the revelation came down is emphasized in interpreting the Qur'an. Informations about the environment of revelation and reasons for revelation (*Asbab Al-Nuzul*), are examined. Because, besides knowing the psychology of the author in understanding a text, Schleiermacher also advocates an approach that highlights the psychological context of the text. Today, some Islamic authors

argue that Schleiermacher's hermeneutic approach can be used in the Qur'anic exegesis. They claim that in order to better understand the Qur'an, it would be beneficial to investigate the psychological and psycho-social dimensions of the non-textual context of the revelation, namely the knowledge of the environment of revelation and the reasons for revelation (*Asbab Al-Nuzul*). These authors have proposed applying Schleiermacher's hermeneutic approach to Qur'anic exegesis "not in a way that examines the psychology of Allah but in a way that examines the non-textual contexts of revelation." Actually, Schleiermacher's hermeneutic approach is not an entirely new practice for Qur'anic exegesis. The use of non-textual context in Qur'anic exegesis has long been present within the tafsir tradition.

Keywords: Qur'an, tafsir, context, Schleiermacher hermeneutics.

Kur'an'ı Anlamada Metin Dışı (Psikolojik) Bağlam ve Schleiermacher Hermenötiği

Öz

Tefsir disiplini her şeyden önce bir yorumlama faaliyetini içerdiği için, çağımızda geliştirilen yorum kuramları ve yaklaşımlar Kur'an araştırmacılarının ilgi alanına girmektedir. Bu ilgi, araştırmacıları söz konusu yorumlama yaklaşımlarıyla Kur'an'ı tefsir edebilme imkânının olup olmadığı arayışına sevk etmektedir. Kur'an araştırmacıları, yeni yorum yöntemleri ile tefsir geleneğinde var olan yorum yöntemleri arasında bağ kurmaya çalışmaktadır. Yeni yorum yöntemlerinin Kur'an'ın anlaşılmasına sağlayabileceği katkıyı araştırmaktadır. Örneğin semantik tahlil yöntemi Toshihiko Izutsu'nun çalışmalarıyla birlikte Kur'an tefsirinde değerlendirilmeye başlanmıştır. Edebiyat psikolojisi ile bağlantılı metin tahlili Emîn el-Hûlî'nin edebî / beyânî tefsir tarzıyla tefsir çalışmalarına dahil edilmiştir. Son zamanlarda ise Friedrich Daniel Schleiermacher'ın romantik / psikolojik hermenötiği Kur'an tefsiri açısından değerlendirilmeye çalışılmaktadır. Kur'an'ı anlamada nüzûl ortamı bilgisinden yararlanma uygulaması Schleiermacher hermenötiği ile ilişkilendirilmektedir. Bu araştırmada Kur'an tefsirinde Schleiermacher hermenötiği ile hangi boyutta bağ kurulmaya çalışıldığı, bu yorumlama yaklaşımının ilâhî kelimelerin anlaşılmasına nasıl bir katkı sunabileceği üzerinde durulmuştur. Bununla birlikte Schleiermacher hermenötiği ile Kur'an'ı tefsir etmenin oluşturabileceği riskler ortaya konulmuştur. Hermenötik yorumda yazar psikolojisine karşılık Kur'an vahyinin nâzil olduğu koşullardaki muhatapların psikolojisi, psiko-sosyal durumları dikkate alınır. Kur'an'ın metin dışı bağlamı olarak nüzûl ortamına ilişkin bilgilere ve nüzûl sebeplerine, hatta Mekki-Medenî bilgisine bakıldığında, o dönem muhataplarının psikolojisi, psiko-sosyal durumları hakkında bilgi içeren veriler olduğu görülür. Bu veriler âyetlerin isabetli şekilde tefsir edilmesini sağlayan önemli unsurlardır. Her metin gibi, Kur'an metni de nâzil olduğu toplumun psikolojik, psiko-sosyal koşullarıyla yakından ilişkilidir. İlâhî metnin oluşum sürecinde hitap ettiği toplumun psiko-sosyal durumunun önemli bir yeri vardır. Bu nedenle Kur'an'ın doğru anlaşılabilmesi için onun sadece metnini değil, o metnin ilişkili olduğu nüzûl ortamı bilgisini de tahlile tâbi tutmak gerekir. Âyetlerin nüzûl ortamı hakkında bilgi sağlayan verilerin başında nüzûl sebebi rivâyetleri gelir. Bazı âyetler nüzûl ortamında yaşayan insanlarla ilişkili olaylara ya da Hz. Peygambere yöneltilen soruya bağlı olarak inmiştir. Kur'an'ın bazı âyetlerinin nüzûl sebebine bağlı olarak inşi, o dönemde yaşayan toplumun psikolojik ve sosyal koşullarıyla yakından ilişkilidir. Kur'an metnini anlayabilmek için onun hem içeriğini hem de psikolojik, sosyal ve kültürel koşullarını bilmeye ihtiyaç vardır. Bu bilgiyi sağlayacak kaynakların başında nüzûl sebebi rivâyetleri gelir. Nüzûl sebebi rivâyetleri âyetlerin manalarını anlamada müfessire yardımcı olur. Schleiermacher'ın hermenötik yaklaşımında bir metnin anlaşılabilmesi için yazar psikolojisinin keşfedilmesi gerekli görülür. Bu ilkeyi Kur'an'a uygulamak, ilâhî kelâmın sahibi olan Yüce Allah'ın psikolojisini araştırmak imkânsızdır. Kur'an yorumunda Allah'ın psikolojisini araştırmak yerine, vahyin indiği koşullardaki psikolojik ve psiko-sosyal bağlam

üzerinde durulur. Nüzûl ortamı bilgisi ve nüzûl sebepleri incelenir. Zira Schleiermacher, bir metni anlamada yazar psikolojisini bilmenin yanında, ayrıca metnin psikolojik bağlamını öne çıkaran bir yaklaşım savunur. Günümüzde bazı İslâm müellifleri Schleiermacher'ın hermenötik yaklaşımının Kur'ân tefsirinde kullanılabileceğini ileri sürerler. Kur'ân'ı daha iyi anlayabilmek için vahyin metin dışı bağlamının yani nüzûl ortamı ve nüzûl sebepleri bilgisinin psikolojik, psiko-sosyal boyutlarını araştırmanın faydalı olacağını ileri sürerler. Schleiermacher'ın hermenötik yaklaşımını, "Allah'ın psikolojisini araştırmak şeklinde değil, vahyin metin dışı bağlamının psikolojik boyutlarını incelemek şeklinde" Kur'ân tefsirinde uygulamayı önerirler. Aslında Schleiermacher'ın hermenötik yaklaşımı Kur'ân tefsiri için bütünüyle yeni bir uygulama değildir. Metin dışı bağlamın Kur'ân tefsirinde kullanımı tefsir geleneğinde öteden beri mevcuttur.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, tefsir, bağlam, Schleiermacher hermenötiği.

Giriş

Kur'ân tefsiri, bir yorumlama faaliyetidir. O nedenle Kur'ân araştırmacıları her türlü yorum kuramıyla bağ kurmakta, ilâhî kelâmın tefsirinde bu yöntemlerin uygulanmasının imkânı üzerinde durmaktadırlar. Son zamanlarda Kur'ân tefsiriyle ilişkilendirilen yorum kuramlarından birisi Schleiermacher'ın romantik hermenötiğidir. Bilhassa Endonezya'da Schleiermacher hermenötiği ile Kur'ân tefsiri arasında bağ kurmanın, bu yöntemi tefsire uygulamanın imkânı üzerinde çalışmalar yapılmaktadır.

Schleiermacher hermenötiğini tefsire uygulama yaklaşımı, Kur'ân tefsiri geleneğinde nüzûl ortamı bilgisinin ilâhî kelâmı anlamada kullanılmasına benzemektedir. Bu kuramın tefsire uygulanması, Kur'ân tefsiri için bütünüyle yeni bir yaklaşım değildir. Dolayısıyla bu araştırmada önce nüzûl ortamı ve nüzûl sebepleri bilgisinin Kur'ân'ı anlamadaki işlevi ana hatlarıyla ele alınacaktır. Ardından Schleiermacher hermenötiğinin Kur'ân tefsirinde kullanılma imkânı değerlendirilecektir.

Bu araştırmada Kur'ân'ın metin dışı bağlamı olarak, nüzûl ortamı ve nüzûl sebepleri bilgisinin -tercihen- psikolojik ve psiko-sosyal boyutları öne çıkarılacaktır. Zira romantik hermenötik yaklaşımının Kur'ân tefsirine uygulanması nüzûl ortamındaki yaşam deneyimlerinin psikolojik ve psiko-sosyal boyutlarını esas almaktadır.

"Schleiermacher hermenötiği", "romantik hermenötik" ve "psikolojik hermenötik" olarak da nitelenmektedir. Bu araştırmada söz konusu üç tabir birbirinin yerine kullanılacaktır. Yine bu araştırmada "hermenötik tefsir" tabiri, Schleiermacher'ın romantik / psikolojik yorum yöntemi uygulanarak gerçekleştirilen tefsir anlamında kullanılacaktır.

1. Kur'ân'ı Anlamada Nüzûl Ortamı ve Nüzûl Sebepleri Bilgisi

Kur'ân tefsirinde ilk dönemlerden itibaren başvurulmuş nüzûl sebepleri, Mekkî-Medenî sınıflaması, vahyin indiği ortamın psikolojisini, sosyo-psikolojik gerçekliğini yansıtır. Vahyin metin dışı bağlamı nüzûl sebeplerinin yanı sıra, nâzil olan âyetler üzerinde etkisi bulunan psikolojik, psiko-sosyal koşulları da içerir. Nüzûl ortamında vahiyle ilişkili olan bu verileri Kur'ân metniyle birlikte okumak âyetleri anlamayı kolaylaştırır.

Rivâyete dayalı Kur'ân ilimlerinin temel amaçlarından birisi, vahiy ortamını psiko-sosyal çevresiyle sunmaktır. Eğer yapılmakta olan tefsir, "Kur'ân'ın nâzil olduğu sosyal, psikolojik ortamlar dikkate alınarak yapılan açıklamalar" şeklinde ise, sadece rivâyet değil, âyetin indiği koşullar da birer bilgi kaynağı olarak kullanılır.¹ Bu nedenle müfessir, Kur'ân'ı

¹ İbrahim Görener, "Tefsir Oluşturan Sorular ve Tefsir Formlarının Oluşum Süreci", *Tarihten Günümüze Kur'ân'a Yaklaşımlar*, ed. Bilal Gökür ve diğerleri, (İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'ân ve Tefsir Akademisi Kur'ân ve Tefsir Akademisi Araştırmaları: 2, 2012), 147, 151-152.

tefsir ederken yalnızca metnin içeriğine dikkat etmekle kalmayıp aynı zamanda arka plan durumundaki psikolojik ve psiko-sosyal bağlamı da hesaba katmak durumundadır.²

Nüzûl sebebi rivayetleri başta olmak üzere nüzûl ortamına dair veriler, müfessirin bu ortamda yaşayan muhatapların psiko-sosyal durumlarını anlamasını sağlar. Bir başka deyişle bu veriler müfessire ihtiyaç duyduğu psikolojik ve psiko-sosyal bağlam bilgisini temin eder.

Tefsirde metin dışı sosyo-psikolojik bağlamı dikkate almak psikolojik tefsirle birlikte ortaya çıkmış değildir. Bu yöntem, müfessirlerin Kur'ân'ı anlamada öteden beri uygulayageldikleri bir realitedir. Örneğin, bir âyet tefsir edilirken, toplumsal bağlamın hesaba katılması ve sosyal psikolojik düşüncenin analizinin yapılması, İbn Kuteybe'nin (ö. 276/889) te'vil metodunun aşamalarından birisidir.³ Bununla birlikte *psikolojik tefsir*le birlikte, vahyin psikolojik ve sosyal bağlamının önemi daha çok öne çıkmıştır.

Kur'ân, nâzil olduğu nüzûl ortamı ve koşullarından, tarihsel arka plandan bağımsız okunabilen bir metin değildir. Kur'ân'ın tarihsel arka planı, onun ilk muhataplarının anlayış, bilgi, alışkanlık, ihtiyaç, beklenti ve kültürleri bağlamında ortaya çıkan olgulardır. Kur'ân'ın doğru anlaşılabilmesinde ilâhî metin üzerinde psikolojik tahliller yapmaya ihtiyaç olduğu gibi, âyetlerin nâzil olduğu ortamın psikolojisinin de dikkate alınması bir gerekliliktir. Nüzûl sebeplerinin incelenmesinde psikolojik yönetime başvurma ihtiyacı vardır. Bu yöntem Kur'ân'ı sebep sonuç ilişkisine göre tefsir etmektir. Tefsir yapabilmek için ayetlerin iniş sebeplerini tespit etmek zorunluluktur. Burada sosyal ve bireysel olgular sebep, ilâhî vahiy ise sonuçtur. Bu metot Kur'ân tefsiri için bir zorunluluk teşkil eder; bu metodu kullanmaksızın yapılan tefsirin noksan olacağı ileri sürülür. Bunun neticesi olarak da sosyoloji ve psikoloji bilgisi zaruri bir ihtiyaç haline gelir.⁴

Kur'ân'ı anlama ve yorumlama faaliyetinde, ilâhî kelâmın metin dışı bağlamını oluşturan nüzûl ortamı, nüzûl sebepleri ve Mekki-Medenî ilmine dair sosyo-psikolojik unsurları bütün boyutlarıyla ortaya koymak, anlama faaliyetinin sıhhati için bir gerekliliktir.

1.1. Nüzûl Ortamı Bilgisi

Vahyin dış bağlamı olarak değerlendirilen nüzûl ortamı bilgisi, nüzûl sebeplerinden, Mekki-Medenî ilminden tamamen bağımsız bir bilgi kaynağı olmasa da daha genel ve kapsayıcı olarak nüzûl koşullarının her türlü sosyal, psikolojik, kültürel tazhürlerini ihtiva eder.

Sadece bazı âyetlerin inişine eşlik eden özel sebepler / nüzûl sebepleri değil, vahyin nâzil olduğu ortamdaki sosyal, psikolojik koşulların tamamı, Kur'ân metninin dış bağlamını oluşturur. Bütün bu veriler Kur'ân'ın doğru anlaşılmasına önemli katkılar sağlarlar. Bu nedenle Kur'ân'ın isabetli bir tefsirini yapabilmek için nüzûl ortamının bilgisine vâkıf olmak

² M. Wahid Syafi'uddin, *Epistemologi Tafsir Kontemporer Muhammad Syahrur (Studi Kritis Metode Hermeneutika Takwil)*, (Bengkulu: Program Pascasarjana Prodi Aqidah dan Filsafat Islam Institut Agama Islam Negeri, Tesis, 2020), 8-9; Hendar Riyadi, "Fikih Al-Maun: Fikih Sosial Kaum Marginal", *Fikih Kebinekaan*, ed. Wawan Gunawan Abdul Wahid, Muhammad Abdullah Darraz, Ahmad Fuad Fanani, (Bandung: Penerbit Mizan Khazanah Ilmu-Ilmu Islam, 2015), 210; Abdulkadir Karakuş, "Kur'ân Meallerinde Bağlama Riayet Etmenin Önemi", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2020), 93-116.

³ Syamsul Wathani, "Epistemologi Ta'wil al-Qur'an: Sistem Interpretasi al-Qur'an Menurut Ibn Qutaybah", *Journal of Qur'an and Hadith Studies* 4/1 (2015), 33.

⁴ İbrahim Görener, "Tefsirin Bir İlim Olmasının Delilleri", *İslâmî İlimlerde Metodoloji /Usûl – III, Tefsir Nasıl Bir İlimdir?, Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı*, (15-16 Mayıs 2010), (İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011), 132; Zeynep Yılmaz, *Tefsir Usulü Alanında Telif Edilmiş Türkçe Eserler Üzerine Bir Değerlendirme*, (Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 78-79; Aydın Temizer, *Kur'ân Tefsirinde Karine* (İstanbul: M.Ü.İ.F.V. Yayınları, 2016), 227-228.

gerekmektedir. Vahiy ortamını, nassların delâletlerinin belirlenebilmesi açısından önemli kılan husus, Kur'an'ın nüzûl koşullarıyla sıkı bir ilişkisinin bulunmasıdır.⁵

Nüzûl sürecinde yaşanan psikolojik, psiko-sosyal, psiko-eğitsel koşullara ilişkin rivâyetlerin değerlendirilmesi sadece psikolojik tefsirin değil, diğer tefsir yönelişlerinin de önemli başvuru kaynağıdır. Bu rivayetler, âyetlerin isabetli / doğru tefsir edilebilmesini sağlayan, vahyin tamamlayıcı unsurlarıdır.

Bir metin, onu konuşan ve okuyan kimsenin sosyal, psikolojik koşullarıyla ilişkilidir. Yorumcunun, konuşulan ya da yazılan metnin, metin iletilirken yaşanan sosyal, kültürel, psikolojik koşullarını iyi bilmesi gerekir. Bir metni ortaya çıkaran psikolojik ve sosyal koşullardan, bağlamından ayrı olarak değerlendirmek, o metni kuru ve sosyal gerçeklikle ilişkisiz hale getirir. Aynı şekilde, Kur'an söz konusu olduğunda vahyin muhataplarının sosyo-kültürel ve psikolojik durumlarını dikkate alarak ilâhî metni yorumlamak gerekir. Zira Kur'an dili, nâzil olduğu toplumun psiko-sosyal yapısıyla yakından ilişkilidir. Bir metnin teşekkülünde, metnin hitap ettiği toplumun psiko-sosyal yapısının önemli bir yeri vardır. Bu realite Kur'an için de geçerlidir; onun dil ve içeriğinin, nüzûl ortamının psiko-sosyal bağlamıyla kaybolmaz / ayrılmaz bir bağı vardır.⁶

Yüce Allah, vahyi öncelikli olarak nâzil olduğu topluma bir hitap, içinde bulunduğu şartlara cevap olarak gönderir. Bu ilâhî düzenlemeye bağlı olarak Kur'an vahyi de yedinci yüzyıl Hicaz bölgesi Arap toplumunun içinde bulunduğu sosyal, kültürel yapısını, zihinsel tasavvurlarını dikkate alarak hitapta bulunmuştur. İlâhî mesajla gerçekçi bir ilişki kurabilmek için Kur'an ayetlerinden yazılı bir eser gibi değil, vahyedilen ilâhî bir kitap olarak istifade edilmelidir. Hz. Peygamber ve sahâbilerinin zamanındaki psikolojik şartları göz önünde tutarak bu psikolojiyi kullanmak gerekir. Çünkü Kur'an, her bir âyetinde, ilk muhataplarını yönlendirirken onların sosyal, kültürel, psikolojik koşullarını hesaba katmıştır. Kur'an bütün insanlığın kitabı olmakla birlikte indiği çağın insanların ihtiyaçlarını, beklentilerini, kaygılarını, v.s. da doğrudan dikkate alan bir içerik ve üslupla nâzil olmuştur.

Kur'an'ın nâzil olduğu ortamda yaşayan insanların, o çağın alışkanlıkları, inanç, düşünce ve davranış kalıpları, kültürleri ile Kur'an'ın içeriği arasında derin ve kopmaz bir bağ mevcuttur. Vahyin nâzil olduğu toplumdaki bireylerin psiko-sosyal durumları, inanç, düşünce ve yaşam tarzları Kur'an'ı anlamada dikkate alınması gereken önemli bir veridir. Kur'an'ın ilk muhatabı olan toplumun sosyal yapısı, dinî yaşantısı, ahlâkî düşünce ve davranışları hakkında yeterli bilgiye sahip olmak Kur'an'ı doğru anlamanın koşullarındandır. Kur'an'ın nâzil olduğu süreçte onun ilk muhataplarının mevcut inanç ve düşünce yapılarının bilinmesi, ilâhî kelâmın doğru anlaşılması açısından önem arzeder.⁷

Kur'an'ın doğru anlaşılabilmesi ve yorumlanabilmesi için, sadece Kur'an metnini değil, o metinlerin ilgili olduğu nüzûl ortamı bilgisini de psikolojik tahlile tabi tutmak gerekir.

Kur'an, ilk muhataplarının yaşam tarzlarını, ruhsal durumlarını, mizaçlarını da yansıtan ilâhî mesajdır. Kur'an kişilik ve karakterler konusunu ele alırken, nâzil olduğu

⁵ Zekeriya Pak, *Allah-İnsan İletişimi* (Ankara: İlâhiyat, 2005), 166; Zekeriya Pak, *Tefsir Usûlü* (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020), 191; Ahmet Öz, *Kur'an'ı Anlamada Bağlam* (İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2016), 31; Mehmet Mahfuz Söylemez, "Kur'an'ın Anlaşılmasına Tarihî Etkisi: Kureyş ve Fîl Sureleri ile Necm Sûresi 19-23. Âyetleri Örneği", *Kur'an ve İslâmî İlimlerin Anlaşılmasında Tarihî Önemi*, ed. M. Mahfuz Söylemez, (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 73, 81.

⁶ M. Quraish Shihab, "Tafsir, Ta'wil, dan Hermeneutika Suatu Paradigma Baru Dalam Pemahaman Al-Qur'an", *Suhuf* 2/1 (2009), 8; Syamsul Wathani, "Dialektika Al-Qur'an Dengan Pola Pikir Keberagamaan Masyarakat Arab: Analisis Psiko-Sosial", *Indonesian Journal of Islamic Literature and Muslim Society* 1/2 (2016), 185.

⁷ Mevlüt Erten, *Nass-Yorum İlişkisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 134; Zekeriya Pak, "Cahiliye Araplarındaki Allah İnancının Kur'ânî Boyutu", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001), 311; İlhami Günay, *Kur'an'da Gençlik ve Gençler* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2010), 12-13; Mustafa Çağrı, *Kur'an'ın Geliş Ortamında Ahlâk ve İnsan İlişkileri* (İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2017), 9; Şevki Saka, "İnsanı Aydınlatmada Tedricî Metodun Önemi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2001), 62; Muhsin Demirci, *Tefsire Giriş* (İstanbul: İsam Yayınları, 2013), 125-126.

toplumun kodlarıyla işaretle bulunmak suretiyle meseleyi açıklar. Vahye konu olan cimrilik, mertlik, cesaret, yumuşak huyluluk, sert mizaçlı olma gibi karakterler, tebliğ edildikleri ilk Arap toplumunun zihninde karşılık bulan bir mahiyete sahiptiler. İşte ilk muhatapların bu özellikleri Kur'an'ı yorumlamada temel başvuru kaynaklarından birini oluşturur. Bu nedenle nüzûl süreci, Kur'an'a ilk muhatap olan insanların psikolojik durumları, ruh halleri, mizaç ve karakterleri incelenmeye değer bir konudur. Nüzûl dönemi insanının sosyal, psikolojik, itikâdî ve benzeri karakteristiklerini, ilgi ve zevklerini iyi bilmek, ayrıntılı bir şekilde incelemek Kur'an lafızlarının ve onlara yüklenmiş mesajların özünü, hikmet ve gayesini, amacını daha iyi anlamaya imkân sağlar.⁸

1.2. Nüzûl Sebepleri Bilgisi

Kur'an âyetlerinin tamamı direkt Yüce Allah'ın buyrukları şeklinde gelmemiştir. Bazı âyetler nüzûl ortamında yaşayan insanlarla ilişkili olaylara ya da Hz. Peygambere yöneltilen soruya bağlı olarak nâzil olmuştur. Kur'an'ın bu şekildeki nüzûlü, o dönemde yaşayan toplumun psikolojik, psiko-sosyal koşullarıyla ilişkilidir.⁹

Müslümanlar için vahiy, psikoloji alanında meşru kaynaktır. Bu referans, hem materyal içeriği açısından hem de nüzûl sebepleri açısından psikoloji alanında mesajlar içerir. Kur'an psikolojisi hakkında bilgi edinmek için vahiy her iki yönüyle de değerlendirilmek durumundadır.¹⁰

Âyetlerin nüzûl sebeplerinin incelenmesi, Kur'an âyetlerinin anlamlarının ortaya konulmasında oldukça işlevseldir. Nüzûl sebepleri tek başına psikolojik, psiko-sosyal mesajlar taşıyabilirler. Yine nüzûl sebepleri, nüzûl koşullarında bireylerin psikolojisini, toplumun sosyo-psikolojik yapısını yansıtabilirler. Ayrıca birçok âyetin psikolojik ve psiko-sosyal muhtevası, nüzûl sebebi bilgisi sayesinde ortaya konulabilir.

Nüzûl sebeplerini araştırmak, müfessirin kendisini psikoloji, sosyal psikoloji, antropoloji gibi beşerî bilimlere açmasını gerektirir.¹¹ Kur'an metnini nüzûl sebepleri ile birlikte okumak, Kur'an öğretilerinin hayata uygulanmasındaki psikolojik, sosyolojik, antropolojik realitenin hesaba katılması anlamına gelir. Esbâb-ı nüzûl, vahyin indiği koşullarda ilk muhatapların psikolojik ve psiko-sosyal durumları hakkında bilgi verir. İlk muhataplarının psikolojik ve sosyal koşulları ile bu koşullarla eşleşen vahiyler arasındaki bağı kurabilmek Kur'an'ı doğru anlamayı sağlar.

Bir ifadenin anlamı ya içinde yer aldığı metne göre ya da sosyal, psikolojik çevrenin oluşturduğu dil dışı faktörlere göre belirlenir. Sözün söylendiği sosyal, psikolojik koşullar, sözün maksadını açıklayan durumlardır. Âyetlerin nüzûl sebepleri bu çerçevede değerlendirilebilir. Nüzûl sebebi rivâyetleri Kur'an'ın nâzil olduğu ortamdaki hedef kitlenin zihin dünyasını aktarmak suretiyle âyetlerin yüklenmiş oldukları anlamları bildirirler ve vahyin doğru anlaşılmasına olanak tanırırlar. Âyetlerin nâzil olduğu ortamın psikolojik fikrî ve sosyal yapısını beyan eden nüzûl sebepleri, müfessirin manayı anlamasına, âyetlerden yararlı çıkarımlar yapmasına imkân sağlar.

⁸ Emîn el-Hûlî, *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod* çev. Mevlüt Güngör, (İstanbul: Bayrak Matbaası, 1995), 80; Sadık Kılıç, "En İdeal Tefsir, En Gerçekçi Tefsirdir", *I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri* (1-5 Kasım 1993), (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1995), II/379; Necmettin Gökür, *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı* (İstanbul: M.Ü.İ.F.V. Yayınları, 2014), 55; Yusuf Batar, *Kur'an-ı Kerim'e Göre İletişim*, (Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 137; İbrahim Sürücü, "Kur'an'da Kişilik Eğitimi Üzerine", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/2 (2017), 410.

⁹ Bakhtiar Bakhtiar, "Peranan Asbab Al-Nuzul Dalam Penemuan Hukum", *Majalah Ilmu Pengetahuan dan Pemikiran Keagamaan Tajdid* 21/2 (2018), 25.

¹⁰ Muhammad Diponegoro Ahmad, *Psikologi Islam* (Yogyakarta: UAD Press, 2002), 57.

¹¹ Irma Riyani, Yeni Huriani, "Reinterpretasi Asbâb Al-Nuzûl Bagi Penafsiran Alquran", *Wawasan: Jurnal Ilmiah Agama dan Sosial Budaya* 2/1 (2017), 128.

Bir mesaj tebliğ edildiğinde onun içeriğinin yanı sıra psikolojik, sosyal, kültürel koşulları bilinmedikçe metin tam olarak anlaşılamaz. Kur'an araştırmacıları, bu sorunu "esbâbü'n-nüzûl ilmi" vasıtasıyla çözmeye çalışmışlardır. Zira esbâbü'n-nüzûl rivâyetleri, vahyin kendilerine ilk nâzil olduğu toplumun psikolojik, psiko-sosyal ve fikir yapıları hakkında bilgiler içerir. Bu bilgiler de âyetlerin manalarını anlamada, içerdiği hükümleri çıkarmada müfessire imkân sağlar.¹²

Âyetlerin nüzûl sebepleri, temelde onların nâzil olduğu psikolojik, sosyal, kültürel koşulları tasvir edip açıklar. Bilindiği gibi, nüzûl sebebi rivâyetleri nüzûl ortamını tasvir etmektedir. Nakil yoluyla elde edilen bu veriler, Kur'an'ın indirildiği çağın psikolojik ve toplumsal koşullarını / ortamını tasvir edici bir özelliğe sahiptir. "Nüzûl sebepleri" ilmi, vahyin olguyla yani âyetin tarihle ilişkisini gösterir. Vahiy, muhatabı olan insanların günlük hayatları, sevinçleri, üzüntüleriyle bağlantı içerisinde olmuştur. "Nüzûl sebepleri" olarak ifade edilen bu rivâyetler Kur'an'ın anlaşılmasında önemli bir işleve sahiptir.

2. Kur'an Tefsirinde Schleiermacher Hermenötiği

Psikolojik tefsirin konuları ve inceleme alanı sadece ilâhî kelâmın metni ile sınırlı değildir. Onun metin dışı bağlamı da psikolojik Kur'an araştırmalarının sahasına dahildir. Kur'an'ın metin dışı bağlamındaki psikolojik ve psiko-sosyal boyuta doğrudan dikkat çeken güncel yaklaşımlardan birisi de tefsirde hermenötik yöneliştir.

2.1. Kur'an'ı Anlamada Hermenötik Yorum

Friedrich Daniel Schleiermacher (1768-1834) gibi modern çağ hermenötik düşünürleri tarafından sistemleştirilen teorilerden etkilenen bazı İslâm mütefekkirleri, bu yöntemin Kur'an'ın anlaşılmasında kullanılabileceğini savunmuşlardır.¹³

Hermenötiğin kutsal metinlerin yorumlanmasına önemli katkıları olabileceği düşünülmüştür. Çünkü hermenötiğin önerdiği yorum örüntüsü, yalnızca metnin içeriğini dikkate almaz, aynı zamanda psikolojik ve psiko-sosyal bağlam olarak üzere metni çevreleyen bağlamın varlığını hesaba katar.¹⁴ Kutsal bir metin olarak Kur'an'ın anlaşılmasında başvurulabilecek yorumlayıcı bir metodoloji olarak hermenötiğe ihtiyaç olduğu ileri sürülür. Buna göre Kur'an'ın hermenötik yorumu, onun sosyo-tarihsel ve sosyo-psikolojik yönlerine odaklanır.

Hermenötik yöntemin Kur'an mesajını anlamada kullanılmasının uygun olduğu ileri sürülür. Hermenötik çalışma Kur'an metninin anlamını kurallar ve gramer açısından anlamayı esas alır. Bunun yanında Kur'an metninin sosyo-tarihsel ve psikolojik yönlerini / atmosferini anlamayı ve bunları da yorumda hesaba katmayı gerekli görür. Kur'an'ın hermenötik yorumunun iz düşümü, ilâhî kelâmın sosyo-tarihsel, sosyo-psikolojik yönlerini de vurgular. Kur'an-ı Kerîm sosyo-tarihsel bağlamından ayrı olarak anlaşılmaya çalışıldığında sosyo-psikolojik söylemin birçok yönü kaybolur.¹⁵

¹² Halid b. Süleyman Müzeynî, *el-Muharrar fî Esbâbi'n-Nüzûli'l Kur'an min Hilâli'l-Kütübi't-Tis'a* (Demmâm: Dârü İbnü'l-Cevzî, 1429 h.), 1/20-21; Argo Victoria, Abdullah Kelib, "Kontroversi Hermeneutika Sebagai Manhaj Tafsir", *Jurnal Hukum Khaira Ummah* 12/1 (2017), 7; Emanullah Polat, *İlk İnen Surelerin Nüzûl Sebepleri Bağlamında Gizli Tebliğ* (Ankara: İlâhiyât, 2015), 80.

¹³ Islah Gusmian, "Epistemologi Tafsir Al-Qur'an Kontemporer", *Al-A'raf Jurnal Pemikiran Islam dan Filsafat* 12/2 (2015), 28.

¹⁴ Donald Qomaidiansyah Tungkagi, "Al-Qur'an Perspektif Hermeneutika: Sebuah Tinjauan Kritis", https://www.academia.edu/24275208/Al_Quran_dalam_Perspektif_Hermeneutika (Erişim 14 Temmuz 2021)

¹⁵ Hasanuddin Chaer, Abdul Rasyad, "Hermeneutika Al-Qur'an Suroh Al-Isro' Ayat 1 Sebuah Tinjauan Kosmologi", *Palapa: Jurnal Studi Keislaman dan Ilmu Pendidikan* 7/1 (2019), 77-78; Kamarusdiana Kamarusdiana, Ahmad Zaki M., "Posisi Al-Qur'an Dalam Epistemologi Hermeneutika", *Al Amin: Jurnal Kajian Ilmu dan Budaya Islam* 2/1 (2019), 84; Ma'mun Mu'min, M. Hum, *Metodologi Ilmu Tafsir* (Yogyakarta: Penerbit Idea Press Yogyakarta, 2016), 212-216; ayrıca bkz. Andy Hadiyanto, "Berbagai Pembacaan Al-Qur'an Kontemporer", *Jurnal Studi Al-Qur'an; Membangun Tradisi Berfikir Qur'ani* 11/1 (2015), 9-10; Wely Dozan, "Hermeneutika Sebagai Metode Penafsiran Al-Qur'an (Melacak Teori Hermeneutika Fazlurrahman)", *El-Hikam: Jurnal Pendidikan dan Kajian Keislaman* 12/1 (2019), 157; Nur Fuadi Rahman, "Hermeneutika Al-Quran", *Jurnal Transformatif (Islamic Studies)* 1/2

Schleiermacher'ın hermenötik yaklaşımında bir metnin anlaşılabilmesi için yazar psikolojisinin, yazarın sosyo-kültürel ve psikolojik koşullarının keşfedilmesi gerekli görülür. Bu ilkeyi bir kitap / bir kelâm olarak Kur'ân'ı anlamak için uygulamaya çalışmak kolay değildir. Bu durumda ilâhî kelâmın sahibi / mütekellimi olarak Yüce Allah'ın psikolojik yönünün araştırılması söz konusu olur ki, müfessirin bunu bilme, anlama ve açıklama imkânı yoktur. Bir insanın psikolojisini bilmek bile zor iken, Allah'ın psikolojisini bilmek mümkün değildir. Bir yazarın sosyo-kültürel ve psikolojik koşullarının Kur'ân yorumundaki / tefsirindeki karşılığı, Kur'ân'ın nâzil olduğu koşullardır. Kur'ân'ın hermenötik yorumunda Allah'ın psikolojisini araştırmak mümkün olmayacağı için bu bileşen atlanmıştır. Onun yerine âyetin nâzil olduğu yer ve zamandaki olayları anlamak gerektiği üzerinde durulmuş,¹⁶ nüzûl sürecindeki sosyo-kültürel ve psikolojik ortamın incelenmesi esas alınmıştır.

Schleiermacher'ın psikolojik hermenötik kuramının Kur'ân'ı anlamada, açıklamada uygun bir araç olup olmadığını belirlemek kolay değildir. Kur'ân'ı anlamaya çalışan kimsenin bu ilâhî kelâmın yazarının / mütekelliminin ruhunu keşfetmesi mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte Kur'ân vahyinin nüzûl sürecindeki sosyal bağlamı ve nüzûl sebepleri psikolojik hermenötüğün bir uygulaması olarak işlev görebilir. Allah'ın psikolojisini bilmeye çalışmak yerine, vahyin indiği dönemdeki nüzûl koşullarının izi sürülebilir, nüzûl sebepleri incelenebilir. Hermenötüğün Kur'ân metnine uygulanması, nüzûl sebeplerine atıfta bulunarak gerçekleştirilebilir. Bu yönüyle psikolojik hermenötüğün, Kur'ân âyetlerini anlamada önemli bir yeri olan nüzûl sebepleri ve âyetlerin nüzûl koşulları bilgisiyle ilişkili olduğu söylenebilir. Psikolojik hermenötik kuramı, nüzûl sebepleri ve nüzûl ortamı bilgisi alanına katkı sağlayabilir.¹⁷

Anlama yollarını içeren bir yaklaşım olarak hermenötüğün, *ulûmu'l-Kur'ân* yani Kur'ân'ı anlama ilimlerinde karşılığı olduğu, tefsir ilmine yeni bir bakış açısı getirdiği söylenebilir. Bilhassa bir anlama yöntemi olarak bağlamın öneminin -daha fazla- farkına varmayı sağladığı ifade edilebilir.¹⁸

Muhammed Arkoun (1928-2010), hermenötüğün her zaman sosyo-kültürel koşullar ve psikolojik atmosferle kuşatıldığını ileri sürer. Bu nedenle İslâmî metni yani Kur'ân'ı, nüzûl sebepleri ve nüzûl tarihindeki / ortamındaki diğer koşullarla ilişkilendirir. Friedrich Daniel Schleiermacher'ın *-Bir metni anlamak için yazarın psikolojik durumunu anlamak gerektiği-* yönündeki yaklaşımını ödünç alarak, bunun Kur'ânî hermenötikte bu şekilde uygulanabileceğini kabul eder.¹⁹

Romantik hermenötik kuramda bir metni doğru anlayabilmek için yazarın psikolojisini bilmek gerekir. Fakat bunun Kur'ân tefsirine uygulanışı biraz farklı olmuştur. Hermenötik tefsirde yazarın psikolojisini araştırmak yerine, onun psikolojik koşullarını incelemek esas alınmıştır. Bu, Kur'ân açısından ifade edilecek olursa, ilâhî kelâmın nâzil olduğu koşullardaki psikolojik, psiko-sosyal bağlam üzerinde durulmuştur. Fakat burada cevaplandırılması

(2017), 189; Syafi'uddin, *Epistemologi Tafsir Kontemporer Muhammad Syahrur (Studi Kritis Metode Hermeneutika Takwil)*, 150-151.

¹⁶ Rudy Alhama, *Memimbang Paradigma Hermeneutika Dalam Menafsirkan Al-Qur'an* (Surabaya: PT Revka Petra Media, 2014), 5; M. Ilham Muchtar, "Analisis Konsep Hermeneutika Dalam Tafsir Alquran", *Hunafa: Jurnal Studia Islamika* 13/1 (2016), 78; Andi Warisno, "Kajian Hermeneutika Dalam Ilmu Al-Qur'an", *Ri'ayah* 4/01 (2019), 118.

¹⁷ Shafwatul Bary, Zakirman Zakirman, "Hermeneutika Friedrich D.E. Schleiermacher sebagai Metode Tafsir Al-Qur'an (Kajian Ayat Ikhlâs; Jilbâb; Sayyârah; dan Al-Hudâ", *Journal Of Qur'an and Hadith Studies* 9/1 (2020), 51, 58-59, 67; Reza Bakhtiar Ramadhan, "Pro-Kontra Penggunaan Metodologi Hermeneutik dalam Penafsiran Al-Qur'an", *Akwal Journal of Qur'an and Hadis Studies* 1/1 (2020), 35-36; Muhammad Hamdan, "Filosofi Kafir Dalam Al-Qur'an: Analisis Hermeneutik Schleiermacher", *Jurnal Tashwirul Afkar* 38/02 (2020), 289.

¹⁸ Umami Inayati, "Pendekatan Hermeneutika Dalam Ilmu Tafsir", *Falasifa* 10/2, (2019), 85.

¹⁹ Ishak Hariyanto, "Hermeneutika Al-Qur'an Muhammed Arkoun", *el-Umdah Jurnal Ilmu al-Quran dan Tafsir* 1/2 (2018), 142.

gereken bir soru vardır: Hermenötik tefsirde “Yazar psikolojisini inceleme yerine vahyin nüzûl koşulları psikolojisini incelemeye nasıl geçiş yapılmıştır?” Bu yaklaşımın romantik hermenötikte karşılığı olduğu söylenebilir.

Schleiermacher, yazarın psikolojisini bilmenin yanında, ayrıca metnin psikolojik bağlamının öne çıktığı bir yaklaşımı savunmuştur.²⁰ Onun önermiş olduğu bağlam teorisinin tefsir usulünde karşılığı -siyâk-sibâk teorisi- bulunmaktadır.²¹ Kur'ân'ın metin dışı bağlamını, nüzûl sebeplerinin, nüzûl ortamı bilgisinin, Mekki-Medenî ilmi ve benzerlerinin sağladığı psikolojik ve psiko-sosyal veriler oluşturur. İşte *hermenötik tefsir* bu esaslar ve veriler üzerine temellendirilir.

Hermenötik tefsir çalışmalarında yazar psikolojisi olarak ilâhî kelâmın sahibi Yüce Allah'ın psikolojisini bilme imkânı olamayacağı yukarıda belirtilmişti. Bununla birlikte bir müfessirin bunu uygulayabileceği kaynaklardan birisi Hz. Muhammed olabilir. Onun psikolojisi incelenirse, yazar psikolojisini inceleme ilkesi bir ölçüde gerçekleşebilir.²² Vahyin metin dışı bağlamı, nüzûl sebepleriyle sınırlı olmayıp nüzûl ortamını / koşullarını da içine alır. Hz. Peygamberin psikolojisi de bu bağlama dahil edilebilir. Vahyin metin dışı bağlamı denildiğinde, ilâhî mesajın ilk tebliğ edildiği muhataplar akla gelir. Oysa onlardan önce vahye ilk muhatap olan Hz. Peygamberdir. Vahyin Hz. Peygamberin iç dünyasından bağımsız nâzil olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim Hz. Peygamberin iç dünyası zaman zaman âyetlere de konu olmuştur. Bu nedenle psikolojik hermenötikte yazar psikolojisi inceleme ilkesine vahyi alan ve tebliği eden Hz. Peygamber de dahil edilebilir.

Hermenötik uzmanları, bir metnin ortaya konulduğu sosyo-kültürel ve psikolojik koşulları iyi bilmedikçe, o metnin doğru anlaşılamayacağını ileri sürmüşlerdir. İslâm âlimleri Kur'ân metninin yorumunda bu sorunun çözümü için ilk dönemlerden itibaren nüzûl sebepleri ilmini geliştirmişlerdir.²³ “Hermenötik yorum” yaklaşımı, yeni bir akım olarak gözüke de, kökleri tefsir tarihinde mevcut bulunan bir uygulamadır. Nüzûl koşullarındaki psikolojik, psiko-sosyal bağlamı dikkate alarak Kur'ân âyetlerinin anlamaya çalışmak tefsir geleneğinde bir şekilde hep varolmuştur.

2.2. Hermenötik Yorumla Yöneltilen Eleştiriler

Psikolojik hermenötiğin Kur'ân tefsirinde bir araç olarak kullanılması tartışma konusu olmuştur. Bazılarınca Schleiermacher'ın psikolojik hermenötik kuramına Kur'ân yorumunda ihtiyatla yaklaşılmasıdır. Psikolojik hermenötik, yorumcunun metnin yazarının iç dünyasına girmeye, onun psikolojisini keşfetmeye çalıştığı bir yorumlama tarzıdır. Kimilerince, psikolojik hermenötiğin Kur'ân tefsirinde tam olarak kullanılamayacağı ileri sürülmüştür. Psikolojik hermenötiğin sadece insanlar tarafından yazılan metinler için geçerli olabileceği söylenmiştir. Kur'ân'ın müttekelliminin Allah olduğu, Kur'ân'ın müttekellimi / yazarı olan Yüce Allah'ın psikolojisine nüfûz edebilme diye bir şeyin söz konusu olamayacağı belirtilmiştir.²⁴

“Romantik / psikolojik hermenötik” kuramı, bir metni doğru anlayabilmek için yazarın psikolojisini bilmek gerektiğini ileri sürer. Eğer ilâhî kelâmın yazarı olarak kastedilen Yüce Allah ise, O'nun psikolojisini araştırmak insan için imkânsızdır. Bazı âlimler, insanlar tarafından yazılan metinlerin anlaşılmasında kullanılan hermenötiğin, insanın yaratıcısı Yüce Allah'ın kelâmını anlamak için kullanılmasını doğru bulmaz. Metin yorumlaması bilimi olarak

²⁰ Richard E. Palmer, *Hermenötik* çev. İbrahim Görener, (İstanbul: Anka Yayınları, 2002), 124.

²¹ Fatih Özaktan, “Schleiermacher'ın Gramatik Yöntemi ile İslâm İlim Geleneğinde Kur'ân'ı Anlama-Yorumlama Geleneğinin Mükâyesesi”, *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/1, (2021), 208.

²² Mokhamad Sukron, “Kajian Hermeneutika Dalam 'Ulûm Al-Qur'ân”, *Al-Bayan: Jurnal Studi Al-Qur'an dan Tafsir* 1/2, (2016), 96.

²³ Reflita Reflita, “Kontroversi Hermeneutika Sebagai Manhaj Tafsir (Menimbang Penggunaan Hermeneutika dalam Penafsiran al-Qur'an)”, *Jurnal Ushuluddin* 24/2 (2016), 146; Victoria, Kelib, “Kontroversi Hermeneutika Sebagai Manhaj Tafsir”, 7.

²⁴ Aulanni'am Aulanni'am, Andi Tri Saputra, “Hermeneutika Psikologis Schleiermacher dan Kemungkinan Penggunannya Dalam Penafsiran al-Qur'an”, *Jurnal Al-Wajid* 2/1 (2021), 250-251, 261-264.

hermenötiğin Kur'ân tefsirine uygulanmasını riskli görür. Zira Kur'ân bir beşer sözü, insan tarafından yazılmış bir metin olmayıp ilâhî kelâmdır. Hermenötik yöntemi kullanarak bir metni yorumlayan kimsenin yazar ile psikolojik olarak empati kurabilmesi gerekir. Oysa Allah konuşurken O'nun psikolojik durumu bilinemez; bu bir sırdır. Kur'ân'ı yorumlayacak kişinin Allah'ın psikolojisini bilmesi pek olası değildir. "Hermenötik", Kur'ân yorumunda bir yenilik olmakla birlikte özünde birtakım riskler taşımaktadır. Herhangi bir beşerî metni tahlil ederken hemenötik yöntem uygulanabilir, çünkü insan eserdir. Fakat Kur'ân'ın hemenötik tahlile tâbi tutulması riskleri de beraberinde getirir, çünkü o insanlar tarafından yazılmamıştır.²⁵

Hristiyan dünyası, Kitâb-ı Mukaddes metnini anlamada Schleiermacher'ın ortaya koymuş olduğu psikolojik yonteme ait ilke ve esasları uygulamıştır.²⁶ Bu yöntemin uygulanması Kitâb-ı Mukaddes için mümkün olsa da, *Allah kelâmı* olan Kur'ân'a uygulanması sorun oluşturur. Schleiermacher'ın ortaya koymuş olduğu hermenötik yaklaşım, Kur'ân-ı Kerîm'e *Mütekellimin* yani Yüce Allah'ın psikolojisi olarak değil, metin dışı bağlamdaki muhatapların psikolojisi olarak uygulanabilmiştir.

Görüldüğü gibi hermenötik yoruma bazı eleştiriler yöneltmiştir. Fakat bu eleştiriler, yazar psikolojisi olarak *Kur'ân'ın Mütekelliminin* yani Yüce Allah'ın psikolojisinin bilinemeyeceği meselesi ile ilgilidir. Kaldı ki, hermenötik yorumu Kur'ân tefsirinde kullanmayı önerenler de aynı görüştedirler. Onlar, yazar psikolojisini bilme konusunda Yüce Allah'ın psikolojisi yerine, nüzûl ortamındaki ilk muhatapların psikolojisini bilmeyi önermektedirler.

Sonuç

Romantik hermenötik yaklaşımla Kur'ân tefsirinde metin dışı bağlamın özellikle psikolojik ve psiko-sosyal boyutu öne çıkarılmıştır. Zira romantik hermenötik bir metnin anlaşılmasında, o metnin yazarının psikolojisinin anlaşılmasını esas almaktadır. Bu esasın Kur'ân tefsirindeki karşılığı nüzûl ortamındaki muhatapların psikolojik durumları olmaktadır.

Kur'ân tefsirinde metin dışı bağlamın psikolojik ve psiko-sosyal boyutunun dikkate alınması, beşerî yorum kuramlarından romantik hermenötik ile eşleşmektedir. Bu eşleşme / benzeşme, bazı araştırmacıları romantik hermenötik kuramını Kur'ân tefsiri açısından değerlendirmeye, hatta tefsirde bu kuramdan yararlanılabileceği düşüncesine sevk etmiştir.

Schleiermacher hermenötiği, Kur'ân tefsirinde doğrudan değil, dolaylı olarak uygulanma imkânına sahiptir. Hermenötik tefsirde ilâhî metni anlamada yazar psikolojisi olarak Yüce Allah'ın psikolojisini anlamak yerine, vahyin nâzil olduğu ortamdaki ilk muhatapların psikolojisini araştırmak esas alınmıştır. Schleiermacher'ın *-Bir metni anlamak için yazarın psikolojik durumunu anlamak gerektiği-* yönündeki yaklaşımını ödünç alınarak Kur'ân tefsirinde bu şekilde kullanılmıştır. Schleiermacher hermenötiğinin Kur'ân tefsirinde doğrudan kullanılma imkânı yoktur. Bir başka deyişle müfessir, Kur'ân'ın mütekellimi olarak Yüce Allah'ın psikolojik durumunu araştıramaz.

Schleiermacher hermenötiğinin pratikte Kur'ân tefsirine uygulanması, nüzûl ortamındaki ilk muhatapların psikolojik durumlarının ilâhî kelâmın anlaşılmasında kullanılmasıdır. Bu uygulama tefsir geleneğinde öteden beri mevcuttur. "Hermenötik yorum"

²⁵ Muzayyin Muzayyin, "Resepsi Hermeneutika Dalam Penafsiran Al-Qur'an Oleh M. Quraish Shihab: Upaya Negosiasi Antara Hermeneutika dan Tafsir al-Qur'an untuk Menemukan Titik Persamaan dan Perbedaan", *Nun* 1/1 (2015), 134-136; Abdullah A. Talib, *Filsafat Hermeneutika dan Semiotika* (Sulawesi Tengah: Penerbit LPP-Mitra Edukasi, 2018), 250-251; Mubaidi Sulaeman, "Pemikiran Hermeneutika Al-Qur'an Hasan Hanafi dalam Studi Al-Qur'an di Indonesia", *Salimiya: Jurnal Studi Ilmu Keagamaan Islam* 1/2 (2020), 5.

²⁶ Özaktan, "Schleiermacher'ın Gramatik Yöntemi ile İslâm İlim Geleneğinde Kur'ân'ı Anlama-Yorumlama Geleneğinin Mükâyesesi", 207-208.

Kur'an tefsirine bütünüyle yeni bir anlama yöntemi getirmemektedir. Schleiermacher hermenötiği, öteden beri tefsir geleneğinde var olan bir yorum yaklaşımını dolaylı olarak desteklemektedir. Kur'an tefsirinde psikolojik ve psiko-sosyal bağlamın önemi konusunda farkındalık oluşturmaktadır. Romantik / psikolojik hermenötiğin Kur'an tefsirinde nüzül ortamı ve nüzül sebepleri bilgisi alanına katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Kur'an tefsirinde nüzül ortamı bilgisi metin dışı bağlam olarak tarihsel, kültürel, sosyolojik kapsam genişliği içerisinde kullanılır. Schleiermacher hermenötiği açısından Kur'an tefsirine yaklaşıldığında ise psikolojik, psiko-sosyal bağlam öne çıkartılır. Dolayısıyla Schleiermacher hermenötiği ile Kur'an'ı yorumlamak daha sınırlı ve özel bir bağlamı yani psikolojik bağlamı hesaba katmayı esas alır.

Kur'an'ın anlamada Schleiermacher hermenötiğinden yararlanılacaksa bile, bu Kur'an bütünlüğünü, tevhit ilkesini göz önünde bulundurarak, tefsir geleneğinde kabul görmüş yorum ilkelerini esas alarak yapılmalıdır. Nitekim, Schleiermacher hermenötiğinin tefsirde kullanılabileceğini düşünenler yazar psikolojisini araştırmak yerine, vahyin nüzül koşullarındaki psikolojik, psiko-sosyal durumu araştırmayı uygun bulmuşlardır.

Nüzül ortamına dair psikolojik ve psiko-sosyal veriler, Kur'an'ın anlamaya yardımcı olacak verilerden sadece birisi olabilir. Kur'an'ı anlamaya ilgili daha pek çok bilgi kaynağı ve yöntem vardır. Bu nedenle Schleiermacher hermenötiği Kur'an'ı anlamaya dair bütüncül bir yöntem sunmaz. Kur'an'ı anlamaya ilişkili unsurlardan sadece birisine dikkat çeker.

Hemenötik yorumun özellikle Kur'an psikolojisi konulu çalışmalarda, psikolojik tefsir uygulamalarında yararlı olabileceği ifade edilebilir. Bu tür Kur'an araştırmalarında hermenötik yorumun değerlendirilmesi önerilebilir.

Kaynakça

- Ahmad, Muhammad Diponegoro. *Psikologi Islam*. Yogyakarta: UAD Press, 2002.
- Alhama, Rudy. *Memimbang Paradigma Hermeneutika Dalam Menafsirkan Al-Qur'an*. Surabaya: PT Revka Petra Media, 2014.
- Aulanni'am, Aulanni'am. Saputra, Andi Tri. "Hermeneutika Psikologis Schleiermacher dan Kemungkinan Penggunannya Dalam Penafsiran al-Qur'an", *Jurnal Al-Wajid* 2/1 (2021).
- Bakhtiar, Bakhtiar. "Peranan Asbab Al-Nuzul Dalam Penemuan Hukum", *Majalah Ilmu Pengetahuan dan Pemikiran Keagamaan Tajdid* 21/2 (2018).
- Bary, Shafwatul. Zakirman, Zakirman. "Hermeneutika Friedrich D.E. Schleiermacher sebagai Metode Tafsir Al-Qur'an (Kajian Ayat İkhîlâs; İljbâb; Sayyârah; dan Al-Hudâ)", *Journal Of Qur'an and Hadith Studies* 9/1 (2020).
- Batar, Yusuf. *Kur'an-ı Kerim'e Göre İletişim*. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Chaer, Hasanuddin. Rasyad, Abdul. "Hermeneutika Al-Qur'an Suroh Al-Isro' Ayat 1 Sebuah Tinjauan Kosmologi", *Palapa: Jurnal Studi Keislaman dan Ilmu Pendidikan* 7/1 (2019).
- Çağrı, Mustafa. *Kur'an'ın Geliş Ortamında Ahlâk ve İnsan İlişkileri*. İstanbul: Kur'an Araştırmaları Merkezi Yayınları, 2017.
- Demirci, Muhsin. *Tefsire Giriş*. İstanbul: İsam Yayınları, 2013.
- Dozan, Wely. "Hermeneutika Sebagai Metode Penafsiran Al-Qur'an (Melacak Teori Hermeneutika Fazlurrahman)", *El-Hikam: Jurnal Pendidikan dan Kajian Keislaman* 12/1 (2019).
- Erten, Mevlüt. *Nass-Yorum İlişkisi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Gökkır, Necmettin. *Kur'an Dilinin Sosyo-Kültürel Bağlamı*. İstanbul: M.Ü.İ.F.V. Yayınları, 2014.
- Görener, İbrahim. "Tefsir Oluşturan Sorular ve Tefsir Formlarının Oluşum Süreci", *Tarihten Günümüze Kur'an'a Yaklaşımlar*, ed. Bilal Gökkır ve diğerleri, İstanbul: İlim Yayma Vakfı Kur'an ve Tefsir Akademisi Kur'an ve Tefsir Akademisi Araştırmaları: 2, 2012.

- Görener, İbrahim. "Tefsirin Bir İlim Olmasının Delilleri", *İslâmî İlimlerde Metodoloji /Usûl – III, Tefsir Nasıl Bir İlimdir?, Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı*, (15-16 Mayıs 2010), İstanbul: Ensar Neşriyat, 2011.
- Gusmian, Islah. "Epistemologi Tafsir Al-Qur'an Kontemporer", *Al-A'raf Jurnal Pemikiran Islam dan Filsafat* 12/2 (2015).
- Günay, İlhami. *Kur'an'da Gençlik ve Gençler*. İstanbul: Pinar Yayınları, 2010.
- Hadiyanto, Andy. "Berbagai Pembacaan Al-Qur'an Kontemporer", *Jurnal Studi Al-Qur'an; Membangun Tradisi Berfikir Qur'ani* 11/1 (2015).
- Hamdan, Muhammad. "Filosofi Kafir Dalam Al-Qur'an: Analisis Hermeneutik Schleiermacher", *Jurnal Tashwirul Afkar* 38/02 (2020).
- Hariyanto, Ishak. "Hermeneutika Al-Qur'an Muhammed Arkoun", *el-Umdah Jurnal Ilmu al-Quran dan Tafsir* 1/2 (2018).
- Hûlî, Emîn. *Kur'an Tefsirinde Yeni Bir Metod*. çev. Mevlüt Güngör, İstanbul: Bayrak Matbaası, 1995.
- Inayati, Ummi. "Pendekatan Hermeneutika Dalam Ilmu Tafsir", *Falasifa* 10/2, (2019), 85.
- Kamarusdiana, Kamarusdiana. Ahmad Zaki M., "Posisi Al-Qur'an Dalam Epistimologi Hermeneutika", *Al Amin: Jurnal Kajian Ilmu dan Budaya Islam* 2/1 (2019).
- Karakuş, Abdulkadir. "Kur'an Meallerinde Bağlama Riayet Etmenin Önemi", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 4/1 (2020).
- Kılıç, Sadık. "En İdeal Tefsir, En Gerçekçi Tefsirdir", *I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri* (1-5 Kasım 1993), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 1995.
- Mu'min, Ma'mun. Hum, M. *Metodologi Ilmu Tafsir*. Yogyakarta: Penerbit Idea Press Yogyakarta, 2016.
- Muchtar, M. Ilham. "Analisis Konsep Hermeneutika Dalam Tafsir Alquran", *Hunafa: Jurnal Studia Islamika* 13/1 (2016).
- Muzayyin, Muzayyin. "Resepsi Hermeneutika Dalam Penafsiran Al-Qur'an Oleh M. Quraish Shihab: Upaya Negosiasi Antara Hermeneutika dan Tafsir al-Qur'an untuk Menemukan Titik Persamaan dan Perbedaan", *Nun* 1/1 (2015).
- Müzeynî, Halid b. Süleyman. *el-Muharrar fî Esbâbi'n-Nüzûli'l Kur'an min Hilâli'l-Kütübî't-Tis'a*. Demmâm: Dârü İbnü'l-Cevzî, 1429 h.
- Öz, Ahmet. *Kur'an'ı Anlamada Bağlam*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları, 2016.
- Özaktan, Fatih. "Schleiermacher'in Gramatik Yöntemi ile İslâm İlim Geleneğinde Kur'an'ı Anlama-Yorumlama Geleneğinin Mükâyesesi", *Tefsir Araştırmaları Dergisi* 5/1, (2021).
- Pak, Zekeriya. "Cahiliye Araplarındaki Allah İnancının Kur'ânî Boyutu", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2001).
- Pak, Zekeriya. *Allah-İnsan İletişimi*. Ankara: İlâhiyat, 2005.
- Pak, Zekeriya. *Tefsir Usûlü*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020.
- Palmer, Richard E. *Hermenötik*. çev. İbrahim Görener, İstanbul: Anka Yayınları, 2002.
- Polat, Emannullah. *İlk İnen Surelerin Nüzûl Sebepleri Bağlamında Gizli Tebliğ*. Ankara: İlâhiyât, 2015.
- Rahman, Nur Fuadi. "Hermeneutika Al-Quran", *Jurnal Transformatif (Islamic Studies)* 1/2 (2017).
- Ramadhan, Reza Bakhtiar. "Pro-Kontra Penggunaan Metodologi Hermeneutik dalam Penafsiran Al-Qur'an", *Akval Journal of Qur'an and Hadis Studies* 1/1 (2020).
- Reflita, Reflita. "Kontroversi Hermeneutika Sebagai Manhaj Tafsir (Menimbang Penggunaan Hermeneutika dalam Penafsiran al-Qur'an)", *Jurnal Ushuluddin* 24/2 (2016).
- Riyadi, Hendar. "Fikih Al-Maun: Fikih Sosial Kaum Marginal", *Fikih Kebinekaan*, ed. Wawan Gunawan Abdul Wahid, Muhammad Abdullah Darraz, Ahmad Fuad Fanani, Bandung: Penerbit Mizan Khazanah Ilmu-Ilmu Islam, 2015.

- Riyani, Irma. Huriani, Yeni. "Reinterpretasi Asbâb Al-Nuzûl Bagi Penafsiran Alquran", *Wawasan: Jurnal Ilmiah Agama dan Sosial Budaya* 2/1 (2017).
- Saka, Şevki. "İnsanı Aydınlatmada Tedrici Metodun Önemi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 42 (2001).
- Shihab, M. Quraish. "Tafsir, Ta'wil, dan Hermeneutika Suatu Paradigma Baru Dalam Pemahaman Al-Qur'an", *Suhuf* 2/1 (2009).
- Söylemez, Mehmet Mahfuz. "Kur'an'ın Anlaşılmasına Tarihin Etkisi: Kureys ve Fîl Sureleri ile Necm Sûresi 19-23. Âyetleri Örneği", *Kur'an ve İslâmi İlimlerin Anlaşılmasında Tarihin Önemi*, ed. M. Mahfuz Söylemez, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Sukron, Mokhammad. "Kajian Hermeneutika Dalam 'Ulûm Al-Qur'ân", *Al-Bayan: Jurnal Studi Al-Qur'an dan Tafsir* 1/2, (2016).
- Sulaeman, Mubaidi. "Pemikiran Hermeneutika Al-Qur'an Hasan Hanafi dalam Studi Al-Qur'an di Indonesia", *Salimiya: Jurnal Studi Ilmu Keagamaan Islam* 1/2 (2020).
- Sürücü, İbrahim. "Kur'an'da Kişilik Eğitimi Üzerine", *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 6/2 (2017).
- Syafi'uddin, M. Wahid, *Epistemologi Tafsir Kontemporer Muhammad Syahrur (Studi Kritis Metode Hermeneutika Takwil)*. Bengkulu: Program Pascasarjana Prodi Aqidah dan Filsafat Islam Institut Agama Islam Negeri, Tesis, 2020.
- Talib, Abdullah A. *Filsafat Hermeneutika dan Semiotika*. Sulawesi Tengah: Penerbit LPP-Mitra Edukasi, 2018.
- Temizer, Aydın. *Kur'an Tefsirinde Karine*. İstanbul: M.Ü.İ.F.V. Yayınları, 2016.
- Tungkagi, Donald Qomaidiansyah. "Al-Qur'an Perspektif Hermeneutika: Sebuah Tinjauan Kritis", https://www.academia.edu/24275208/Al_Quran_dalam_Perspektif_Hermeneutika (Erişim 14 Temmuz 2021).
- Victoria, Argo, Kelib, Abdullah. "Kontroversi Hermeneutika Sebagai Manhaj Tafsir", *Jurnal Hukum Khaira Ummah* 12/1 (2017).
- Warisno, Andi. "Kajian Hermeneutika Dalam Ilmu Al-Qur'an", *Ri'ayah* 4/01 (2019).
- Wathani, Syamsul. "Dialektika Al-Qur'an Dengan Pola Pikir Keberagamaan Masyarakat Arab: Analisis Psiko-Sosial", *Indonesian Journal of Islamic Literature and Muslim Society* 1/2 (2016).
- Wathani, Syamsul. "Epistemologi Ta'wil al-Qur'an: Sistem Interpretasi al-Qur'an Menurut Ibn Qutaybah", *Journal of Qur'an and Hadith Studies* 4/1 (2015).
- Yilmazer, Zeynep. *Tefsir Usulü Alanında Telif Edilmiş Türkçe Eserler Üzerine Bir Değerlendirme*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.